

Binnen de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de op 28 augustus 2018 ontvangen brief inzake de zienswijze van de Raad voor dierenaangelegenheden (RDA) betreffende insecten: De ontpopping van de insectensector (Kamerstuk 33 043, nr. 96).

De voorzitter van de commissie,
Kuiken

De griffier van de commissie,
Haveman-Schüssel

Inhoudsopgave

I	Vragen en opmerkingen vanuit de fracties	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie	4
	Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie	4
	Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie	6
II	Antwoord / Reactie van de Minister	7

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de het rapport «De ontpopping van de insectensector» en de begeleidende brief van de Minister. Deze leden hebben een aantal vragen aan de Minister.

Allereerst lezen de leden in de brief dat de Minister de aanbevelingen uit het rapport onderschrijft en daarmee vooral naar de sector kijkt. Kan de Minister aangeven welke rol zij op korte termijn ziet? De leden van de VVD-fractie hebben eerder aandacht gevraagd voor de problemen waar de sector tegenaan loopt. Het gaat dan om duidelijkheid over certificering (met name voor export), de controles op houderijen, enz. De sector loopt al langer tegen deze beperkingen aan en het zou een gemiste kans zijn als dit niet op korte termijn wordt opgepakt.

De leden van de VVD-fractie vragen welke belemmeringen er op dit moment zijn voor de export van insecten voor humane consumptie binnen en buiten de Europese Unie. Welke stappen zijn het afgelopen jaar gezet om deze belemmeringen te beslechten? Ook vragen deze leden naar de belemmeringen voor dierlijk gebruik. Kan de Minister een laatste stand van zaken geven over de ontwikkelingen in Europa om de insecten in te zetten in het veevoer voor varkens en kippen?

Bij een nieuwe sector is het van belang om de belangen van mens, dier en milieu in kaart te brengen en vervolgens de regels vast te stellen zodat ondernemers weten waar zij aan toe zijn. Is de Minister van mening dat er op dit moment voldoende helderheid is waar bedrijven zich aan moeten houden? Zo nee, vindt zij dat dit op korte termijn opgepakt moet worden?

In de brief lezen de leden van de VVD-fractie dat de Minister tot een agenda voor de komende jaren wil komen en de Kamer daarover in de zomer van 2019 wil informeren. Doelt de Minister hier op de voortgang om te komen tot een agenda of is dit het moment dat zij de Kamer informeert over de voortgang van de agenda? In dat laatste geval zouden deze leden graag horen wanneer de agenda voor deze nieuwe sector gereed is. Mocht de Minister bedoelen dat de agenda medio 2019 tot stand moet komen, dan vragen de leden van de VVD-fractie of de planning wel ambitieus genoeg is. Graag ontvangen deze leden een toelichting van de Minister.

De insectensector is een relatief nieuwe sector. Toch starten steeds meer bedrijven. De leden van de VVD-fractie vinden dat deze bedrijven recht hebben op duidelijkheid zodat zij de kansen, niet alleen in Nederland maar ook daarbuiten, kunnen grijpen. Om dat te kunnen doen is er sneller

duidelijkheid nodig. Graag ontvangen de leden van de VVD-fractie hier een toelichting van de Minister op.

Daarnaast hebben de leden van de VVD-fractie een aantal vragen naar aanleiding van het rapport van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA). De leden van de VVD-fractie spreken hun waardering uit voor het rapport en de vragen die in dit rapport naar voren worden gebracht.

Kan de Minister een overzicht geven van het aantal bedrijven dat zich bezighoudt met insectenkweek en voor welke doeleinden er geproduceerd wordt? Sinds wanneer zijn deze bedrijven actief? Welke verschillende teelten zijn er op dit moment te onderscheiden in Nederland en in Europa? Welke insectensoorten zijn op dit moment toegelaten (conform de toelatingsprocedure) in Nederland? Zijn de regels van de toelatingsprocedure exact hetzelfde als die in Europa wordt gehanteerd? Zo nee, op welke onderdelen zijn er verschillen? Voor welke soorten is er een aanvraag tot toelating ingediend waar vanwege de geldende regels nog geen besluit over genomen kan worden? Kan de Minister aangeven waarom voor enkele soorten een tijdelijke ontheffing is verleend? Is de Minister van mening dat de tijdelijke ontheffing omgezet moet kunnen worden naar een definitieve toelating? Hoe loopt de procedure hiervoor?

Kan de Minister een toelichting geven op de milieubelasting van de insectensector ten opzichte van vlees, zuivel, eieren, soja, vismeel, peulvruchten, algen en kweekvlees?

Kan de Minister aangeven of er in de afgelopen jaren wetenschappelijk onderzoek heeft plaatsgevonden naar de effecten en risico's van de humane consumptie van insecten op de volksgezondheid en de gevolgen van het gebruik van insecten in dierlijke voeding waarbij het eindproduct humaan geconsumeerd wordt? Wat zijn de belangrijkste uitkomsten van deze onderzoeken? Zijn deze onderzoeken toereikend of is er meer onderzoek nodig? Is deze aanvullende behoefte in kaart gebracht en wordt deze ook uitgevoerd? In het rapport van de RDA worden rond dit thema nog veel vragen opgeworpen. Welke rol ziet de Minister voor zichzelf om deze kennis te vergaren?

De RDA maakt melding van wetten en regels, zowel nationaal als internationaal, die niet goed op elkaar zijn toegesneden op het gebruik van ongewervelde diersoorten als productiedier. In een bovenstaande vraag refereren de leden van de VVD-fractie aan dit punt. Kan de Minister een overzicht geven van de op dit moment geïnventariseerde knelpunten? Zo nee, is zij bereid om dit op korte termijn inzichtelijk te maken, in overleg met het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), en de Kamer hier voor het einde van het jaar over te informeren? Op welke manier houdt de Minister toezicht op de ontwikkelingen in de insectensector zoals in het rapport aangegeven is?

De RDA adviseert onderzoeken op de in het rapport genoemde essentiële punten openbaar beschikbaar te stellen (aanbeveling 2). Op welke manier gaat de Minister hiermee aan de slag? Een deel van de onderzoeken zal privaat hebben plaatsgevonden. Heeft de Minister mogelijkheden om die informatie en kennis openbaar beschikbaar te stellen?

Kan de Minister per aanbeveling ingaan op de wijze waarop zij, in haar verantwoordelijkheid, stappen gaat zetten?

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van de brief van de Minister en de zienswijze van de RDA betreffende insecten. Hierover hebben deze leden nog vragen.

De leden van de CDA-fractie lezen in de zienswijze van de RDA dat zowel Europees als nationaal wetten en regels niet goed blijken toegesneden op het gebruik van ongewervelde diersoorten als productiedier. Kan de Minister een lijst geven van nationale wetten en regels en Europese regels op welke deze vaststelling betrekking heeft, zo vragen deze leden. Daarnaast vragen zij naar de laatste stand van zaken met betrekking tot de Europese discussie om hoogwaardige eiwitten uit insecten toe te mogen passen in veevoer. Kan de Minister ook aangeven hoe andere Europese lidstaten staan tegenover de toepassing van eiwitten uit insecten in veevoer? Nederland heeft aangegeven binnen bepaalde randvoorwaarden voorstander te zijn van toepassing in voer van eiwitten uit insecten. Nederland wil strikte eisen stellen aan substraat en de bioveiligheid. Kan de Minister nader duiden hoe zij tot het standpunt is gekomen is gekomen dat er eisen moeten komen aan het substraat gebruikt voor insectenteelt en de bioveiligheid, zo vragen de leden van de CDA-fractie. Welke risico's zijn er voor de bioveiligheid, zo vragen deze leden. Welke eisen zouden, volgens de Minister, gesteld moeten worden aan substraat en bioveiligheid?

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van de voorliggende stukken en hebben daarover nog enkele vragen.

De Minister geeft in haar brief aan dat zij positief staat tegenover uitbreiding van toepassingen van insecten (bijvoorbeeld als veevoer of voor menselijke consumptie), mits deze aan bepaalde randvoorwaarden voldoen. Kan de Minister uitgebreider toelichten wat deze randvoorwaarden inhouden?

De Minister geeft in haar brief aan dat de sector nu aan zet is en dat zijzelf een ondersteunende en faciliterende rol zal aannemen. Gezien de duurzame voordelen en de bijdrage aan de circulaire economie zien de leden van de D66-fractie deze nieuwe ontwikkeling graag een succes worden. Deze leden horen graag wat de Minister wil gaan faciliteren, op welke termijn en met welke actoren. Kan de Minister toelichten uit welke actoren de sector bestaat en of zij contact heeft met deze partijen? Ziet zij mogelijkheden om een platform te initiëren waarbij de sector met beleidsmakers in gesprek kan om samen barrières weg te nemen die op dit moment grootschalige insectenproductie voor consumptie in de weg staan? Een dergelijk platform wordt door de RDA als aanbeveling gegeven, zeker in het vroege stadium van de ontwikkeling van deze sector.

Een ander punt van aandacht is de informatiebehoefte van de sector. Er zijn vele vragen met betrekking tot de productie(capaciteit), de ethische kwesties en maatschappelijke acceptatie van de consumptie van ongewervelde dieren. Daarnaast spelen vele vragen omtrent risico's voor de volksgezondheid en de gezondheidseffecten op lange termijn van een dieet waarin insecten een grote rol spelen. Er is dringend behoefte aan onderzoek. In hoeverre ziet de Minister hier voor zichzelf een actieve rol? Is de Minister bijvoorbeeld voornemens subsidies te verstrekken voor dergelijk onderzoek?

De sector geeft aan dat zij op dit moment gehinderd wordt door wet- en regelgeving. Ongeveer 25 bedrijven zijn actief in de productie van insecten en een deel van hen beschikt over de infrastructuur om op te schalen naar grootschalige productie. Echter, het wettelijk kader is onduidelijk. Kan de Minister toelichten waar hiaten in de wet- en regelgeving zitten die enkel belemmerend zijn voor de insectensector, zonder verder relevant te zijn voor deze sector? Acht de Minister het noodzakelijk om insectenkwekerijen (mogelijk samen met andere vormen van dierkwekerijen) een aparte status in de regionale besluitvorming te geven? Op welke termijn en op welke wijze is de Minister voornemens deze wet- en regelgeving weg te nemen of aan te passen, zodat grootschalige insectenproductie bestemd voor menselijke consumptie tot de mogelijkheden gaat behoren?

Kan de Minister inzicht geven in de huidige economische betekenis van de insectensector in Nederland en wereldwijd? Is een reële schatting te geven van de toekomstige toegevoegde waarde voor de landbouwsector?

In het rapport van de RDA wordt meerdere malen verwezen naar de mogelijkheid om de insectensector onderdeel uit te laten maken van de circulaire economie. Voor de leden van de D66-fractie is het van belang dat deze ontwikkeling plaatsvindt in de context van de circulaire economie en dat (de groei van) de insectensector niet bijdraagt aan milieu, dierenwelzijn- en klimaatproblematiek, maar juist een oplossing biedt voor deze vraagstukken. Kan de Minister aangeven in hoeverre de ontwikkeling van de insectensector in haar optiek bijdraagt aan de transitie naar kringlooplandbouw en haar recentelijk geformuleerde landbouwvisie?

In haar brief geeft de Minister aan dat de insectenkweek milieuvriendelijker is dan de traditionele veehouderij. Kan de Minister toelichten wat de verschillen zijn, met name voor watergebruik, benodigd grondoppervlak en de uitstoot van broeikasgassen? Beoordeelt de Minister een eventuele grootschalige productie van ongewervelde dieren als positief in het kader van de klimaatdoelen?

In de brief schetst de Minister de (maatschappelijke) discussie over het al dan niet erkennen van insecten als «voelende wezens», zijnde wezens die kunnen lijden. De leden van de D66-fractie achten het noodzakelijk dat deze definities zo snel mogelijk worden vastgesteld, zodat producenten en consumenten weten waar zij aan toen zijn. Denkt de Minister dat deze discussie binnen afzienbare tijd geslecht kan worden en dat een werkbare juridische definitie kan worden gevonden zodat de sector weet aan welke wet- en regelgeving zij moet voldoen?

Op pagina's 26 en 27 van het rapport «De ontpopping van de insectensector» schetst de RDA drie verschillende redeneerwijzen om de beschermwaardigheid van ongewervelden te verhelderen. Kan de Minister inzicht geven in welke redenering haar het meest aanspreekt?

In het RDA-rapport wordt aangegeven dat ongeveer 25 bedrijven in Nederland zich op dit moment bezighouden met de productie van ongewervelde dieren. Deze producenten worden gecontroleerd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). Beschikt de NVWA over een speciaal team dat gespecialiseerd is in deze materie?

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie

De leden van de fractie van de Partij voor de Dieren hebben kennisgenomen van de interessante zienswijze van de RDA over de ontwikkelingen en vraagstukken rond de insectenkweek in Nederland en van de reactie van de Minister hierop.

De Minister schrijft dat we aan de vooravond staan van een sterke groei van het gebruik van insecten als productiedier. Nu al wordt volgens de RDA door 25 insectenkwekers jaarlijks 500 ton insecten gekweekt voor visvoer en voer voor gezelschapsdieren en hebben de grootste bedrijven de infrastructuur om dit in zeer korte tijd op te schalen naar enkele tientallen tonnen per dag om op de voedingsmiddelenbulkmarkt insecten tegen een concurrerende prijs aan te bieden.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben er grote moeite mee dat er een nieuwe vee-industrie is ontstaan die nu bezig is met schaalvergroting en intensivering, waarbij de Minister intussen als enige taak voor de overheid lijkt te zien om de sector te faciliteren en belemmerende wet- en regelgeving uit de weg te helpen. Terwijl veel fundamentele vragen nog onbeantwoord zijn. En bovendien de noodzaak van deze sector allerminst vaststaat, in de ogen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie. Deze leden vinden het onbegrijpelijk dat de Minister de sector de leidende rol geeft in het proces en tot eerstverantwoordelijke benoemt bij het benaderen van de vraagstukken rond de productie van insecten. Een sector die volop aan het investeren is in de uitbreiding van haar werkzaamheden kan onmogelijk eerstverantwoordelijke worden gemaakt voor de beantwoording van de vraag of hun eigen werk ethisch aanvaardbaar is. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie horen graag hoe de Minister dit voor zich ziet.

Ten aanzien van doel en noodzaak krijgen de leden van de fractie van de Partij voor de Dieren sterk de indruk dat verduurzaming en het doel om te komen tot een circulaire economie worden gebruikt als bliksemafleider voor het verder optuigen van deze nieuwe bioindustrie die ten dienste staat van de veevoerindustrie. Wanneer de insectenkweek wordt gestimuleerd omdat deze milieuvriendelijker en duurzamer zou zijn dan de veehouderij, terwijl de insectenkweek niet wordt inzet als alternatief voor, maar juist als onderdeel van de veehouderij, is er sprake van opzettelijke misleiding.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie lezen in de zienswijze dat het nog onbekend is wat de effecten zijn van daadwerkelijke, regelmatige consumptie van insecten door mens en dier. En ook in hoeverre insecten daadwerkelijk een rol kunnen spelen in de circulaire economie. Zouden deze vragen niet beantwoord moeten worden voordat de sector wordt gefaciliteerd en aangemoedigd om hun activiteiten uit te breiden, zo vragen deze leden.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben voorts vragen over de eiwittransitie. Kan de Minister toelichten hoe de inspanningen om te komen tot nieuwe dierlijke voedselbronnen zich verhouden tot het voornemen om te komen tot een transitie naar een meer plantaardige productie en consumptie?

De RDA stelt dat de kweek van insecten waarschijnlijk minder impact heeft op de biodiversiteit in vergelijking met de traditionele dierlijke eiwitproductie, maar het is de vraag hoe de insectenkweek zich verhoudt tot andere alternatieve eiwitbronnen. Hierover zijn tot dusver geen gegevens beschikbaar. Is de Minister bereid in de verdere besluitvorming over insectenkweek een vergelijking met de impact van andere alternatieve

eiwitbronnen, zoals peulvruchten, mee te nemen in de afweging? Zo nee, waarom niet?

De RDA formuleert in haar zienswijze een groot aantal zeer relevante vragen, waarvan de antwoorden verregaande consequenties hebben voor de toekomst van de insectenkweek. Zoals de vraag of het voeren van levende insecten aan voor menselijke consumptie gehouden diersoorten vanuit dierenwelzijnsoogpunt ethisch aanvaardbaar is.

En ook de vraag in hoeverre het aanvaardbaar is om ongewervelden voor productie aan te passen door bijvoorbeeld genetische of hormonale technieken, iets dat volgens de RDA al in beeld is bij sommige insectenkwekers. In hoeverre kunnen gekweekte insecten, al dan niet genetisch aan de productie aangepast, een bedreiging vormen voor de (lokale) biodiversiteit?

Wat zijn de risico's op transmissie van ziekten tussen een kwekerijpopulatie en verwante soorten en/of dieren in de directe omgeving? Met de huidige dramatische afname van insectenpopulaties moeten we geen enkel risico willen lopen, volgens de leden van de Partij voor de Dieren-fractie. Deze leden vragen de Minister te reflecteren op elk van deze vragen.

Ongewervelde dieren die voor productie worden gehouden vallen onder de bescherming van de Wet dieren. Hierdoor wordt hun intrinsieke waarde wettelijk erkend. Dit staat al op gespannen voet met een productie die in tonnen gewicht wordt uitgedrukt, in plaats van in aantallen dieren. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vragen de Minister hoeveel dieren nu jaarlijks worden gekweekt door de 25 insectenkwekers. Om hoeveel dieren gaat het als de productie wordt opgeschroefd tot tientallen tonnen per dag? Hoe zijn de dieren gehuisvest? Wat zijn per soort de gehanteerde dodingsmethoden?

Kan de Minister toelichten hoe het welzijn wordt geïnterpreteerd en geoperationaliseerd wanneer er nog weinig bekend is over het herkennen van behoeftes en welzijnsuitingen van verschillende soorten insecten? Hoe kan bij een productie op dergelijke schaal worden geborgd dat de dieren zijn gevrijwaard van: dorst, honger en onjuiste voeding; fysiek en fysiologisch ongerief; pijn, verwonding en ziektes; angst en chronische stress; beperking van hun natuurlijk gedrag?

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vragen de Minister om uiteen te zetten hoe het toezicht hierop op dit moment is ingericht. Hoeveel controles zijn er in de afgelopen vijf jaar uitgevoerd bij insectenkwekers? Met welke normen en welke indicatoren of welke vragen is hierbij gecontroleerd? Wat waren hierbij de bevindingen?

Wat de leden van de fractie van de Partij voor de Dieren betreft dienen eerder vermelde fundamentele vragen eerst beantwoord te worden voordat er verdere stappen worden gezet. Zoals de RDA al schrijft, overstijgt de impact van de sector de directe belangen en invloedssfeer van de kwekerijen. Het is bij uitstek aan de overheid om uitspraken te doen over de ethische aspecten van de insectenkweek en om te komen met kaders en randvoorwaarden. Zal de Minister het advies van de RDA opvolgen om een integrale visie en beleid te ontwikkelen op de verdere ontwikkeling van de sector? Zo nee, waarom niet?

II Antwoord / Reactie van de Minister